

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 22 (2022), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2022

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjavec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / *e-mail*: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account*:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147
Itagraf d.o.o.

Tisk / *Printed by*:

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- RENATO PODBERSIČ: **Sij Davidove zvezde na sončni strani Alp.**
Judje pri nas med Jugoslavijo in Slovenijo.....637
The Shine of the Star of David on the Sunny Side of the Alps.
Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia
- GREGOR JENUŠ in DEJAN VALENTINČIČ: **Nemškogovoreča
narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega
priznanja** 663
*The German-speaking Community in Slovenia and
the Question of Constitutional Recognition*
- ANA ŠELA in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **Volitve v Ustavodajno
skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj**.....717
*Elections to the Constituent Assembly in 1920 in Slovenian
Lands: The Pre-Election Struggle*
- TOMAŽ IVEŠIČ: **Jugoslovani v povojnih popisih prebivalstva**.....767
Yugoslavs in the Post-War Population Censuses
- ALEŠ MAVER: **Zapleteni zemljepis demokratizacije.**
Prehodi v demokracijo v srednji in vzhodni Evropi
ob koncu 20. stoletja 791
*A Complicated Geography of Democratization:
Transitions to Democracy in Central and Eastern Europe
at the End of the Twentieth Century*
- LÁSZLÓ GÖNCZ: **Madžarska narodna skupnost v času
osamosvojitve Slovenije in ustavnih sprememb ter sprejetja
nove ustave (1989–1991)** 823
*The Hungarian National Community at the Time of Slovenia's
Independence, the Related Constitutional Amendments,
and the Adoption of the New Constitution (1989–1991)*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

PRIMOŽ MLAČNIK: Dekonstruktivnost manjšinskih
detektivskih romanov Sergeja Verča.....859
*The Deconstructiveness of Sergej Verč's Minor
Detective Novels*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 887

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 893

Studia Historica Slovenica /
letnik / year 22 (2022) 903

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2022-23

Dekonstruksijskost manjšinskih detektivskih romanov Sergeja Verča

Primož Mlačnik

Dr., asistent
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Oddelek za kulturologijo
Kardeljeva ploščad 5, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: primoz.mlacnik@fdv.uni-lj.si

Izveček:

V članku analiziramo detektivske romane pisatelja Sergeja Verča, ki predstavljajo eno prvih serij slovenskih detektivskih romanov in iz perspektiv kulturnih študij še niso bili analizirani. V prvem delu s pomočjo razlikovanja med manjšinsko književnostjo in književnostjo manjšin pokažemo, da se Verčeve detektivke umeščajo v kritično tradicijo (de)mitologizacije Trsta prek uporabe metafore shizofrenije kot dvonacionalnosti in duševne bolezni. Nato z analizo binarnih nasprotij pokažemo, kako shizofrenija zaznamuje hibridno detektivsko zgodbo in akterje detektivske triade (detektiva, žrtve in zločince). V zadnjem delu članka v kronološki perspektivi, ki sovпада s slovensko tranzicijo, analiziramo spreminjajočo se naravo reprezentacij umorov, indicev, zločina in detektivskega dela. Izpostavimo nespremenljive konservativne reprezentacije spolnih identitet in seksualnosti žrtev.

Ključne besede:

serijski detektivski romani, manjšinska književnost, (de)mitologizacija Trsta, dekonstrukcija, detektivska triada

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 22 (2022), št. 3, str. 859–886, 83 cit.

Jezik: slovenski (izveček slovenski in angleški, povzetek angleški)

1 Uvod

V preteklosti slovenski detektivski romani zaradi literarne trivialnosti, ki ji poveljujejo žanrske konvencije, za slovenske intelektualce s področij literarnih ved niso bili posebej zanimivi. Objavljena je bila le peščica znanstvenih člankov, ki neposredno obravnavajo slovenske detektivke pred drugo svetovno vojno, v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja.¹ Glede na večanje števila publikacij, branost in vsesplošno popularizacijo kriminalnega žanra v enaindvajsetem stoletju pa je presenetljivo, da so se slovenske detektivke večinoma izmuznile tudi raziskovalcem s področja kulturnih študij. Temeljni razlogi za raziskavo nekoliko obstranskih in pozabljenih, vendar posebnih serijskih detektivskih romanov, med katere lahko prištejemo detektivske romane tržaškega pisatelja Sergeja Verča (1958–2015), so razumevanje detektivk kot manjšinskega žanra, ki izraža določene kolektivne težnje, politike in jezik Slovencev z ozirom na širši sklop raziskovalnih vprašanj, ki so relevantna za preučevanje sodobnih slovenskih detektivskih serij.

Za skandinavske detektivske romane, po katerih se v zadnjem desetletju zgledujejo tudi nekateri slovenski pisatelji, pa tudi za detektivsko fikcijo v splošnem je značilno, da cvetijo v kriznih in prehodnih družbenih razmerah, da obravnavajo družbene napetosti in krivice², identitete³ in kolektivne strahove ter želje, kot so priseljevanje, globalizacija, skorumpiranost politične elite in menjave družbenopolitičnih sistemov.⁴ Detektivski romani v spreminjajočem se in problematičnem svetu vračajo vero v resnico in razum, poenostavljeno razlagajo in razrešujejo družbena nasprotja in nudijo razvedrilo ter uteho.⁵

¹ Andrej Blatnik, "Kdo mori slovenske žanrske pisce: (2001 remiks)", v: Orel, Irena (ur.), *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2001), str. 93–103; Barbara Pregelj Balog, Barbara, "Detektivka v sodobni slovenski in španski književnosti", v: Hladnik, Miran in Gregor Kocijan (ur.), *Obdobja: metode in zvrsti 21* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 221–230; Barbara Pregelj, "Še o žanrih – pogostejši trivialni žanri v luči slovenske postmoderne", *Slavistična revija* 52, št. 4 (2004), str. 433–446; Peter Svetina, "Slovenski kriminalni roman pred drugo svetovno vojno", v: Hladnik, Miran in Kocijan, Gregor (ur.), *Obdobja: metode in zvrsti 21* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 259–263.

² Paula Arvas in Andrew Nestingen, "Introduction: Contemporary Scandinavian Crime Fiction", v: Arvas, Paula in Nestingen, Andrew (ur.), *Scandinavian Crime Fiction* (Cardiff: University of Wales Press, 2011), str. 1–17.

³ Marieke Krajenbrink in Kate Quinn, "Introduction", v: Krajenbrink, Marieke and Quinn, Kate (ur.), *Investigating Identities. Questions of Identity in Contemporary International Crime Fiction* (Amsterdam–New York: Rodopi B. V., 2009), str. 1–11.

⁴ Persephone Braham, *Crimes against the state, crimes against person: detective fiction in Cuba and Mexico* (Minneapolis–London: University of Minnesota Press, 2004), str. VIII–XV.

⁵ Sari Kawana, *Murder Most Modern: Detective Fiction and Japanese Culture* (Minneapolis–London: University of Minnesota Press, 2008), str. 1–15.

Policijski proceduralni roman, podžanr detektivske fikcije, je v vsaki družbi "barometer popularnih okusov in ključnih ideoloških preobratov".⁶ Poleg tega je detektivski žanr kulturno in zgodovinsko konservativen žanr⁷, ki v klasični zastavitvi detektiva, ponovno vzpostavlja očega javni red in mir, upravičuje zatiralne težnje modernosti⁸, družbeno neenakost in tradicionalne meščanske vrednote. Detektivski romani mistificirajo in razgaljajo semiotični boj za pomen in interpretacije družbenega življenja,⁹ hegemonski boj, ki se odvija znotraj detektivske triade (detektiv, žrtev, zločinec) oziroma na simbolnem področju zločina¹⁰. Tu se na koncu detektivske zgodbe vzpostavijo razlike med prikrajšanimi in dolžnimi, med grešnimi kozli, grešniki in zmagovalci. Zaradi tega se je smiselno vprašati, v kakšnem razmerju je sodobna popularizacija konservativnega žanra v Sloveniji s slovenskim konservativnim obratom v enaindvajsetem stoletju, ki je značilen za vse postsocialistične evropske države?¹¹

Kakšni so tipični morilci, žrtve in detektivi? Ali lahko govorimo o tipično slovenskem umoru? Katere so temeljne značilnosti slovenskih detektivskih romanov in kako se slovenski detektivski romani umeščajo v širše družbene diskurze? Čeprav odgovori na ta vprašanja presegajo domet tega članka, je njihova enunciacija vseeno relevantna, saj se zdi, da si nekaterih od teh vprašanj še nihče ni zastavil. Tako kot vsi uspešni detektivi si ne moremo privoščiti induktivnega sklepanja o splošnih značilnostih slovenskega detektivskega romana v enaindvajsetem stoletju zgolj na podlagi analize posamezne detektivske serije iz precej obsežnega slovenskega korpusa serijskih detektivskih romanov v enaindvajsetem stoletju. Vsekakor pa nas v tem članku zanima, katere so prevladujoče kulturne reprezentacije v Verčevi detektivski seriji, ki kronološko sovpada s slovensko tranzicijo.

V danem članku so analizirani Verčevi serijski detektivski romani *Rolandov Steber* (1991), *Skrivnost turkizne meduze* (1998), *Pogrebna maškarada* (2003) in *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* (2009). Najprej predstavljamo tržaški kulturni kontekst, ki prek (de)mitologizacije podobe Trsta in metafore shizofrenije

⁶ Ronald Walker in June Frazer (ur.), *The Cunning Craft: Original Essays on Detective Fiction and Contemporary Literary Theory* (Macomb: Western Illinois University Press, 1990), str. ii (Sylvia Söderlind, "Håkan Nesser and the Third Way: of Loneliness, Alibis and Collateral Guilt", v: Arvas, Paula in Nestingen, Andrew, *Scandinavian Crime Fiction* (Cardiff: University of Wales Press, 2011), str. 159 (dalje: Söderlind, "Håkan Nesser and the Third Way").

⁷ Slavoj Žižek in Rastko Močnik, *Memento umori* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982), str. 295 (Žižek in Močnik, *Memento umori*).

⁸ Simon During, *Foucault and Literature. Towards a Genealogy of Writing* (London: Routledge, 1992), str. 143–159.

⁹ Stephen Knight, *Form and Ideology in Crime Fiction* (London Basingstone: Palgrave Macmillan, 1980), str. 2–4 (dalje: Knight, *Form and Ideology in Crime Fiction*).

¹⁰ Knight, *Form and Ideology in Crime Fiction*, str. 5.

¹¹ Mitja Velikonja, "Lost in Transition. Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries", *East European Politics and Societies* 20, št. 10 (2009), str. 3.

poglavitno določa vse temeljne sestavine Verčevih manjšinskih detektivskih romanov. V prvem delu članka Verčeve detektivske romane zaradi posebnega statusa obmejne tržaške književnosti obravnavamo iz perspektive manjšinske književnosti.¹² Dokazujemo, da tudi Verčeve detektivke na političen način obravnavajo kolektivne usode Slovencev skozi posebno jezikovno potujitev. V nadaljevanju opravimo dekonstruktivno analizo binarnih nasprotij, ki urejajo razmerja v detektivski triadi (detektiv–žrtev–zločinec). Osredotočamo se na tipične značilnosti detektiva, žrtev in zločincev ter zločina v razmerju do kronološkega razvoja romanov in njihovega družbeno-zgodovinskega konteksta. V zadnjem delu pokažemo, da je politika reprezentacij v Verčevih detektivskih serijah dvoumna, saj po eni strani kritično obravnava kulturno-zgodovinsko podobo Trsta in potrošniškega kapitalizma, po drugi strani pa na ravni binarnih nasprotij utrjuje konservativne kulturne reprezentacije, ki se nanašajo na spol in seksualnost.

2 Manjšinski detektivski roman

Pri razumevanju Verčevih tržaških detektivskih romanov nam lahko pomagajo različne nianse teoretsko-empiričnega nesporazuma med manjšinsko književnostjo, kot sta jo opredelila Gilles Deleuze in Felix Guattari¹³, ter manj dogmatičnim, vendar deleuzoguattarijsko tudi nekoliko zgrešenim prenosom temeljnih premis teorije manjšinske književnosti na književnost manjšin. V preteklosti smo že izpostavili, da izhaja sam pojem manjšinske književnosti iz napačnega prevoda deleuzoguattarijevske študije Kafkove književnosti, zaradi česar so manjšinsko književnost nekateri raziskovalci v preteklosti razumeli kot književnost, ki jo pišejo družbene in etnične manjšine¹⁴, ne pa tudi kot književnost, katere majhnost zaznamujejo neulovljivi značaj in disidentski odkloni od večinskega jezika in idej.¹⁵

Manjšinska književnost je iz jezikovnega vidika opredeljena predvsem kot manjšinska funkcija večinskega jezika, ki se kaže v njegovi spremenljivosti,

---

¹² Gilles Deleuze in Felix Guattari, *Kafka. Toward a Minor Literature* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016) (dalje: Deleuze in Guattari, *Kafka*).

¹³ Deleuze in Guattari, *Kafka*.

¹⁴ Jadranka Cergol, "An attempt at defining 'minority' literature. A case study in the literary production of the Italian minority in Slovenia and Croatia and of the Slovenian minority in Italy", *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*, št. 2 (2015), str. 61–68 (dalje: Cergol, "An attempt at defining 'minority' literature").

¹⁵ Gilles Deleuze in Felix Guattari, *A Thousand Plateaus* (Minneapolis–London, University of Minnesota, 1987), str. 95 (dalje: Deleuze in Guattari, *A Thousand Plateaus*); Primož Mlačnik, "Minor Literature in the Case of Brina Svit", *Przekłady Literatur Slowiańskich* 10, št. 2 (2020), str. 209 (dalje: Mlačnik, "Minor Literature in the Case of Brina Svit").

dvoumnosti in osiromašenosti.¹⁶ Druge značilnosti manjšinske književnosti obsegajo vseprisotno kolektivnost in političnost, razreševanje medgeneracijskega konflikta, reprezentacije deojdipizirane in 'razkristjanjene' želje (v življenju glavnih protagonistov, ki so v funkciji te želje), uporniška drža in nomadski poskusi osvobajanja od večinskega jezika, nacionalnega literarnega kanona in državnega ozemlja.¹⁷

Pri sinhroni obravnavi obeh vrst teorije smo izpostavili temeljno razliko med manjšinsko književnostjo in književnostjo manjšin. Deleuzoguattarijska manjšinska književnost noče biti interpretirana s strani prevladujočega družbenega koda in noče pripadati večinskemu literarnemu kanonu – interpretaciji se umika s 'shizofrenijo jezika', medtem ko je književnost manjšin še vedno ujeta v ojdipski fantazmi: "Vezana ostaja /.../ na teritorij in pripoved o skritih in spregledanih zgodovinah in bojih določenega prostora. /.../ Išče akterje, ki bi jo interpretirali in prostorsko znova umestili v geografska in simbolna narodna območja".¹⁸ Med obema vrstama pojmovanja manjšinske književnosti obstaja torej skoraj nepremostljiva vrzel, ki temelji na različnih epistemoloških in zgodovinskih izhodiščih: deleuzoguattarijska teorija manjšinske književnosti izhaja iz zmesi kritike teorije Jacquesa Lacana, Deleuzove filozofije in shizoanalize književnosti svetovno znanega praškega genija Franza Kafke z začetka dvajsetega stoletja. Teorija o književnosti manjšin pa izhaja iz analize književnosti, ki jo v enaindvajsetem stoletju pišejo manj znani slovenski pisatelji v italijanskem Trstu.

Kritike iz perspektive književnosti etničnih manjšin, tj. kritike, ki so teorijo manjšinske književnosti aplicirale na književnost slovenske etnične manjšine v Italiji, pa se nanašajo na pretirano ozkost in ekskluzivnost deleuzoguattarijske teorije, ki ne vsebuje medkulturnosti kot etične vrednote, poudarjenih nacionalnih, jezikovnih in prostorskih elementov ter zgodovinskega spomina.¹⁹ Za obmejno, tržaško književnost so poleg omenjenih tipološko značilni tudi protinihilizem, etični humanizem, izpostavljenost narodnostnega identitetnega vprašanja ter prostorska in jezikovna zaznamovanost (mediteranskost in večkulturnost; potencirano besedogradništvo).²⁰

Lahko bi rekli, da pripada tržaška književnost nelagodnemu mejnemu mestu med dvema le navidezno združljivima obravnavama književnosti, saj gotovo vsebuje elemente iz obeh teoretsko-empiričnih argumentacij: v dele-

¹⁶ Deleuze in Guattari, *A Thousand Plateaus*, str. 104; Mlačnik, "Minor Literature in the Case of Brina Svit", str. 210.

¹⁷ Deleuze in Guattari, *Kafka*, str. 16–27; Mlačnik, "Minor Literature in the Case of Brina Svit", str. 209–212.

¹⁸ Mlačnik, "Minor Literature in the Case of Brina Svit", str. 212.

¹⁹ Cergol, "An attempt at defining 'minority literature'", str. 6.

²⁰ Miran Košuta, *E-seji o mejni literaturi* (Maribor: Litera, 2008), str. 28–48 (dalje: Košuta, *E-mejli*).

uzoguattarijski perspektivi je definitivno politična, usmerjena na razreševanje medgeneracijskih konfliktov, in jezikovno trezna, izogibajoča se jezikovnemu eksperimentiranju²¹, vendar pa bi za prave manjšinske avtorje veljali šele Slovenci, ki bi v Trstu pisali v tujem, italijanskem jeziku, kar se ne sklada z literarno-kulturnim imaginarijem zamejskih Slovencev, ki pišejo sicer lokalno posebno književnost, ki je vendarle del slovenske književnosti. Iz tega vidika je v tržaškem kontekstu in v kontekstu Verčevih romanov bolje govoriti o lokalno posebni književnosti slovenske tržaške manjšine, medtem ko lahko ostaja delezoguattarijska teorija zgolj metakritična referenca. Po drugi strani pa je ideja o posebni tržaški književnosti kot o nadnacionalni tvorbi del širše kulturno-zgodovinske tržaške tradicije oziroma del *triestinite*, mita o lokalni singularnosti.

(De)mitologizacija Trsta

Bandelj ugotavlja, da vsebuje književnost tržaških Slovencev v 21. stoletju močno nihilistično razsežnost oziroma podobe razvrednotenja mesta, saj se je od druge svetovne vojne naprej pričakoval "razvoj v smer vedno večje odprtosti, kozmopolitstva in svetovljanstva".²² Ponavljajoči se leitmotivi v književnosti tržaških pisateljev enaindvajsetega stoletja poleg melanholije in nostalgije obsegajo "shizofreno, patološko identiteto".²³ Ker imajo v Verčevih romanih žrtve, morilci in detektiv oziroma komisar Benjamin Perko dvojne, slovensko-italijanske kulturne identitete, se tudi Verč umešča v kritično tradicijo ravrednotenja Trsta.²⁴

Trst kot izgubljeno, razvrednoteno mesto, je bil smerni motiv že v narodno-mitološkem zgodovinopisju italijanskih iredentistov na začetku dvajsetega stoletja in kasneje tudi pri fašistih, v drugi polovici dvajsetega stoletja pa je mitologizacija Trsta dobila nove razsežnosti. V devetdesetih letih dvajsetega stoletja so bila objavljena številna mitska, ezoterična in biografsko-zgodovinska dela. Vsa so obravnavala tržaško zgodovinsko kozmopolitstvo in hibridnost kot tudi sodobni zaton, provincialnost in melanholijo mesta, povezano z zavedanjem o tržaški perifernosti. Popularni diskurz o večkulturnosti in kozmopolitstvu v devetdesetih letih se je povezoval z deteritorializacijo, diasporo in s hibridnostjo, kar je v tržaškem kontekstu pomenilo idealizirani pogled na

²¹ Košuta, *E-mejli*, str. 46.

²² David Bandelj, "(Raz)vrednotenje podobe Trsta v sodobni poeziji Slovencev v Italiji", *Annales* 21, št. 2 (2011), str. 390 (dalje: Bandelj, "(Raz)vrednotenje podobe Trsta v sodobni poeziji Slovencev v Italiji").

²³ Bandelj, "(Raz)vrednotenje podobe Trsta v sodobni poeziji Slovencev v Italiji", str. 390.

²⁴ Prav tam, str. 395.

habsburško preteklost, ki jo Pamela Ballinger imenuje imperialna nostalgija.²⁵ V tem obdobju so bili številni pisatelji pod vplivom idej kozmopolitstva in večkulturnosti²⁶, ki sta nasprotovali različnim nacionalizmom, vendar so vsaj v odnosu do tržaškega prostora pozabljali, da sta bili "/v/erska in etnična raznolikost /.../ priročni imperialnim vladarjem in mestni finančni eliti"²⁷, oziroma da so bile kulturne razlike v Habsburški monarhiji zgolj tolerirane.²⁸ V tej perspektivi predstavljajo sodobne kritike in refleksije Trsta kot mesta v zatonu le hrbtno stran imperialne nostalgije.

Mit o lokalni tržaški singularnosti izvira iz začetka 20. stoletja, ko je razpadla Habsburška monarhija. Mit je bil povezan s strahom pred izgubo identitete, medtem ko je kasneje postal tudi način tržaškega vzpostavljanja lastne identitete v odnosu do idealizirane preteklosti: "Lokalna kulturna specifičnost ali *triestinita* vznikne kot izumljena tradicija, ki jo perpetuira nostalgična pozornost, usmerjena v lastno preteklost in identiteto. /.../ *Triestinita* spreminja Trst v *locus mentalis*, v miselno pokrajino".²⁹ Izvorno je imel mitološki diskurz izumljene tradicije ali *triestinite* povezovalno vlogo "nadomeščanja raznolikih narodnih zavez z izrazito individualnim in lokalnim sistemom identifikacije. *Triestinita* je bila opredeljena kot lokalni kompleks superiornosti, ki je neizogibno vplival na vse Tržačane, tudi kot dejavnik tragične zgodovine izgubljenega mesta".³⁰

Po drugi svetovni vojni se je pričel tržaški mit krepiti, kar se je kazalo v oglaševalskem trženju tržaške imperialne preteklosti in literarne kulture, v devetdesetih letih pa je v italijanski in slovenski tržaški književnosti pričel izstopati dvoumni eskapizem, ki je izhajal iz retorike izgube tržaškega značaja in zgodovinskega dostojanstva. Mit o Trstu je bil skonstruiran skozi tradicijo kontinuitete imaginarnega Trsta. Mesto Trst je spremenil v metaforo, ki se je izražala na eksistencialni ravni: "Tržaški avtorji, uprizoritelji in žrtve te /izumljene tradicije/ izkušajo svoje mesto kot miselno pokrajino, kot privilegirano gledališče za uprizarjanje lastnih avtobiografij".³¹ Trst se je skupaj z nostalgичnim eskapiz-

²⁵ Pamela Ballinger, "Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste", *Journal of Modern Italian Studies* 8, št. 1 (2015), str. 84–101 (dalje: Ballinger, "Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste").

²⁶ Po Ballingerjevi med bolj priznana dela in pisatelje, ki so tvorili diskurz tržaškega kozmopolitstva in večkulturnosti v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, spadajo: Lois Dubin, *The Port Jews of Habsburg Trieste. Absolutist Politics and Enlightenment Culture* (Stanford: Stanford University Press, 1999); Claudio Magris, *Microcosms* (London: Harvill, 1999); Jan Morris, *Trieste and the Meaning of Nowhere* (New York: Simon Schuster, 2001); Fulvio Tomizza, *Materada* (Evanston: North-western University Press, 1999) (Ballinger, "Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste").

²⁷ Prav tam, str. 93.

²⁸ Prav tam, str. 98.

²⁹ Katia Pizzi, *The Literary Identity of Trieste* (London–New York: Sheffield Academic Press, 2002), str. 33.

³⁰ Pizzi, *The Literary Identity of Trieste*, str. 48.

³¹ Prav tam, str. 49.

mom kot tržno tehniko oglaševanja mesta v književnosti spremenil v "zasebni Disneyland spomina".³²

V Verčevi detektivski seriji se negativne podobe Trsta večinoma pojavljajo v kritičnih refleksijah komisarja Perka v razmerju do italijanskega šovinizma do Slovencev, italijanskega fašizma, nostalgичnih opisov zgodovine, kulturne periferije, nihilizma, rasizma in kriminala. Tržačani so zlagani in dvoilični³³, nezaupljivi in ljubosumni³⁴, paranoidni in nevedni³⁵, živeči v dolgočasni trdnjavi³⁶, kjer se ti v dušo "tako rada naseli /neznačajnost/ in ti iz dneva v dan hromi življenjske moči /in kjer /.../ res nikoli niso marali Slovencev".³⁷

Verč mestoma odkrito demitologizira tržaški mit skozi vsevednega pripovedovalca: "Še v najbolj slovitem in pretirano opevanem tržaškem kozmopolitizmu, ki pa je izrazito trgovskega in najmanj kulturnega izvora".³⁸ Demitologizacija habsburškega Trsta pa se odvija tudi na ravni pripovedi, še posebej v *Skrivnosti turkizne meduze*. Perko se sooča s primerom umora dekleta Marie Schläger, ki se zgodi v predoru nekdanje železniške proge Trst-Hrpelje, relikviji idealizirane Habsburške monarhije. Na koncu zgodbe se izkaže, da duhovno in moralno prazni morilci pripadajo bivšemu tržaškemu kulturnemu krožku, v katerem so skušali po vzoru znanstveno raznoterega in zgodovinsko resničnega dunajskega krožka (1924–1936) v Trstu obuditi intelektualno, kritično in utopično misel.

Navkljub demitologizaciji pa so Verčevi tržaški romani precej posebni, saj se v njih pojavljajo lokalno posebne besede ali zgodovinski artefakti, ki v opombah razlagajo duh Trsta. *Triestinito* pa soustvarjajo tudi nekatere druge jezikovne in literarne značilnosti, s katerimi se dosega nedomačnost v domačnosti: fiktivnega tržaškega sveta komisarja Perka. Vsi tržaški liki govorijo italijansko (slovenska manjšina govori v jeziku večine), kar bralec izve na nekaterih mestih, ko se pričnejo liki pogovarjati v slovenščini, angleščini ali srbščini. To ustvarja potujitveni učinek in iluzorični občutek branja slovenskega prevoda. Verč se vsekakor uvršča med avtorje detektivske fikcije, pri katerih se dialektični učinki globalizacije kažejo "v močnem ponovnem vzniku lokalnosti kot pri-

³² Prav tam, str. 69.

³³ Sergej Verč, *Skrivnost turkizne meduze* (Trst: ZTT EST, 1998), str. 31 (dalje: Verč, *Skrivnost turkizne meduze*).

³⁴ Sergej Verč, *Pogrebna maškarada* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003), str. 18 (dalje: Verč, *Pogrebna maškarada*).

³⁵ Sergej Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* (Ljubljana: Modrijan, 2009), str. 103 (dalje: Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*).

³⁶ Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, str. 51.

³⁷ Sergej Verč, *Rolandov steber* (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1991), str. 41 (dalje: Verč, *Rolandov steber*).

³⁸ Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 76.

zorišča zgodbe".³⁹ Dialektiko med mitologizacijo in demitologizacijo ter med posebno lokalnostjo in univerzalno globalnostjo v Verčevi detektivski seriji v različnih segmentih ureja metafora shizofrenije. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, pa se shizofrenija ne nanaša le na nihanje med manjšinsko književnostjo in književnostjo manjšin ter mitologizacijo in demitologizacijo Trsta, temveč tudi na žanr in druge sestavine detektivskega romana.

3 Shizofrenija detektivskega žanra in detektivske triade

Za tržaško književnost je značilna določena izmuzljiva manjšinskost in neizčrpnost tipoloških določil.⁴⁰ Verč v kalejdoskop literarnih toposov doda še žanr detektivskega romana, ki je iz literarne in kulturno-zgodovinske perspektive izrazito večinski žanr raznolikega in širokega bralstva. Kot pritiče tržaško posebni, mejni in obmejni književnosti, pa tudi Verčeve tržaške detektivske romane zaznamuje metafora (žanrske) shizofrenije, saj se nahajajo med klasično in trdo detektivsko zgodbo v strukturi policijskega proceduralnega romana. Osrednji lik klasične detektivke je boemski in aristokratski lik detektiva, ki prek pozitivistične umetnosti detekcije vzpostavlja družbeni red, mir in disciplino, medtem ko je detektiv trde detektivske zgodbe predvsem etično vključen v detekcijo zločina, pri kateri tudi uporablja trše oziroma bolj nasilne metode.⁴¹ Razlike med klasično in trdo detektivsko zgodbo urejajo binarna nasprotja, kjer prvi del označevalnega para pripada klasični, drugi del pa trdi detektivski zgodbi: estetsko/etično, urbano/ruralno, mirno/nasilno, urbano/ruralno, racionalno/intuitivno, odklonsko zlo/vseprisotno zlo.

V Verčevi seriji detektivskih romanov je dogajanje večinoma umeščeno v Trst, vendar pa se z romanesknim, topološkim in kronološkim razvojem od leta 1991 do 2009 prične dogajanje pomikati čez slovensko-italijansko mejo v tržaško zaledje in na kraško podeželje (tudi v Istro, deloma v Avstrijo in Švico). Verč ohranja dvojnost med urbanim in ruralnim, vendar pa posebnih konotativnih razlik med mestom in podeželjem ni. Ljudje s Krasa so enaki tržaškim Slovencem, nezaupljivi in ljubosumni⁴², kar tvori Verčev osnovni protihumanistični in deziluzivni družbenokritični obrazec pri vprašanjih, ki se dotikajo relacij Slovenija-Trst, Slovenija-Evropa, Slovenija-Jugoslavija.

³⁹ Slavoj Žižek, "Parallax", London Review of Books, 20. 11. 2003, dostopno na: <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v25/n22/slavoj-zizek/parallax>, pridobljeno 19. 8. 2021.

⁴⁰ Košuta, *E-mejli*, str. 48.

⁴¹ Žižek in Močnik, *Memento umori*, str. 247–271.

⁴² Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 18.

Benjamin Perko je boem, po okusu za visoko kulturo primerljiv z drugimi klasičnimi aristokratskimi detektivi, kot sta Auguste Dupin ali Sherlock Holmes, ki detekcijo zločina dojemajo kot umetniško dejavnost. Perko detektivske primere pogosto rešuje v izobilju hrane, pijače in cigaretne dima, v sproščnem kolegialnem vzdušju, kot tudi na samotarskih sprehodih oziroma med melanholičnimi refleksijami o nihilističnem Trstu. Vendar pa vsebujejo Verčevi romani tudi veliko trdih prizorov, kjer se pokažejo Perkovi skorumpirani vzgibi, značilni za trdo detektivko, npr. zasliševanje z izsiljevanjem.⁴³

Detekcija poteka po naslednji formuli: romani se začnejo kot klasični detektivski romani z umorjenim truplom, nadaljujejo se kot policijska procedura, v kateri Perkovim dedukcijam in zaslišanjem z analizo detektivskih indicov pomagajo različni forenzični strokovnjaki, končajo pa se kot trde detektivske zgodbe. Perko običajno zločinsko spletko pojasni najprej teoretično. Po tem, ko nazdravi uspehu v družbi svojih detektivskih kolegov, je potrebno zločinca bodisi pripraviti do priznanja, tako kot v *Skrivnosti turkizne meduze*, bodisi pa sledi končni (strelski) obračun z zlikovci, tako kot v *Rolandovem stebru*, *Pogrebni maškaradi* in delno tudi v *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe*.

Detekcija zločina je pri komisarju Benjaminu Perku po eni strani umetniška dejavnost, ki jo Verč povezuje s številnimi umetniškimi in filozofskimi referencami ter primerjavami, kot tudi s Perkovim boemskim uživanjem v mediteranski kulinariki. Po drugi strani pa Perko postane detektiv tržaške kvesture prav zaradi svoje slovenske identitete (žrtev je slovensko-italijanskega rodu), ki ga v *Rolandovem stebru* iz Salerna vodi nazaj v domači kraj. Detekcija zločina je torej povezana tudi z njegovim etičnim dolgom do mesta, ki ga je zapustil v mladosti, in do identitete, ki jo je zapostavljal kot italijansko govoreči Slovenec. Vendar pa za razliko od trdega detektiva, ki je v razreševanje zločina pogosto etično vpleten zaradi zasebnih interesov, Perko pooseblja tudi zglednega in empatičnega detektiva iz policijskega proceduralnega romana, ki kot del državnega aparata deluje v interesu javnosti.⁴⁴

Njegovo temeljno protislovje je v tem, da Perko kot Slovenec v Trstu dela za italijansko policijo, kjer rešuje umore, v katere so vpletene žrtve in morilci dvojnih narodnih identitet. Pri tem je pomenljivo, da Perku sredi procesa detekcije ali finalnega obračuna z zlikovci nikoli ni potrebno izbirati med eno ali drugo identiteto, kar procesu detekcije, ki je sicer posredno povezan z odkrivanjem tržaških zgodovinskih travm, ne omogoča kolektivnega katarzičnega olajšanja. V tej perspektivi je njegov etični dolg do Trsta zlagan, oziroma je sam etični dolg del tržaškega mita in njegove melanholije, ki dolg perpetuirata. Čeprav je

⁴³ Prav tam, str. 153.

⁴⁴ Steven Peacock, *Swedish Crime Fiction. Novel, Film, Television* (Manchester–New York: Manchester University Press, 2014), str. 49 (dalje: Peacock, *Swedish Crime Fiction*).

Perkova detekcija vezana na njegov etični dolg do tržaških Slovencev, pa razrešitev umora večinoma ne nudi kolektivne katarze tržaških Slovencev, za kar je odgovoren tudi kompleksen in shizofreni status zla v Verčevih romanih.

Če je v klasičnih detektivkah zlo le družbena anomalija, ki jo odpravi detektivsko delo s ponovnim vzpostavljanjem reda in miru, je v trdih detektivkah zlo vseprisotno do te mere, da ga je nemogoče izkoreniniti. Perko s pomočjo forenzičnih analiz indicev, z zaslišanji, s preiskavami in sklepanjem na podlagi indicev in imaginarnih rekonstrukcij resda reši posamezne umore, vendar pa so posamezni umori vselej povezani z mednarodnim, organiziranim kriminalom ter celo s skorumpiranimi slovenskimi državnimi institucijami, ki jih je nemogoče enostavno popraviti. Perkov etični dolg mu torej omogoča vzvišeno melanholijo nad družbeno-kulturnim zatonom Trsta, pa tudi strastno zavezanost novim detektivskim primerom, ki se končajo z uspešno razrešitvijo in s Perkovo vrnitvijo v Ebolo pri Salerno⁴⁵, z njegovim dopustom v Benetkah⁴⁶, v Južni Ameriki⁴⁷ in na Djerbi.⁴⁸

Če so italijanski pisatelji iz Istre in Trsta po razpadu Habsburške monarhije pogosto izpostavljali soočenje z Drugim na nasprotni strani tržaške meje med civilizacijo in barbarstvom⁴⁹, Verčevi detektivski romani v tržaški literarni orientalizem uvajajo eno od potez manjšinske književnosti, Rimbaudovo formulo "jaz je drugi".⁵⁰ Verčevi raznoliki protagonisti predstavljajo enotno subjektivno polje zgodovinske kulturne razcepljenosti, idealizacije in razvrednotenja Trsta, ki jih Verč artikulira prek metafore shizofrenije, ki poleg identitete žanra in identitete prežema narodno in psihološko identiteto dvokulturnih in duševno bolnih žrtev ter morilcev. Verč vzpostavi shizofrenijo kot metaforo in kot duševno bolezen v središče detektivske serije že v *Rolandovem stebru*, ko omeni, da je komisar Perko napisal kriminalistično diplomsko delo z naslovom "O deliktih ravnanjih paranoidno-depresivne dvonacionalne populacije v tržaški pokrajini".⁵¹

Verč sledi detektivski formuli, v kateri je razkrivanje zločina povezano z razkrivanjem in prekrivanjem zgodovinske travme.⁵² Verč pri tem domačnost

⁴⁵ Verč, *Rolandov steber*, str. 201.

⁴⁶ Verč, *Skrivnost turkizne meduze*, str. 247.

⁴⁷ Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 279.

⁴⁸ Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, str. 247.

⁴⁹ Pizzi, *The Literary Identity of Trieste*, str. 192.

⁵⁰ Gilles Deleuze, *Kritika in klinika* (Ljubljana: Študentska založba, 2010), str. 51.

⁵¹ Verč, *Rolandov steber*, str. 21.

⁵² S podobno detektivsko formulo, ki je domnevno značilna za sodobne detektivske romane majhnih in zgodovinsko razdeljenih narodov, se srečujemo tudi v nordijskem noirju Henninga Mankella in Stiega Larssona, v katerem je detekcija zločina tesno povezana z zatonom švedske države blaginje in z atentatom na bivšega social-demokratskega premierja Svena Olofa Palmeja leta iz leta 1986. Švedski model se od Verčevih serijskih tržaških detektivk razlikuje v tem, da razrešitve zločinov kot tudi razkritje in sankcioniranje zločincev bralcem nudijo kolektivno terapevtsko katarzo (Peacock, *Swedish Crime Fiction*, str. 38).

spreminja v nedomačnost na različne načine, vendar pri tem ni manihejski: zločinci niso enostavno šovinistični Italijani, žrtve pa ne spoštovanja vredni Slovenci. Nasprotno, tako žrtve kot zločince zaznamuje po eni strani shizofrenija kot dvojna narodna identiteta, po drugi strani pa kot dejanska duševna bolezen, kar na ravni detektivske pripovedi vodi v razkrivanje in podvajanje njihovih družbenih identitet. Nenehno postajajo manjšinski in njihove heterogene identitete, ki so med seboj pogosto nezdružljive⁵³ in presežne, prepoznava Perkova detekcija zločinov, v katere so se zapletli.

V *Rolandovem stebru* je glavna žrtev shizoidna Sanja Haderlap, bivša koroška Slovenka in italijanska državljanka slovenske narodnosti (navidezni samomor); v *Skrivnosti turkizne meduze* je umorjena melanholična pevka in psihiatrična pacientka Maria Schläger in prodajalka ur Marina Grlinger; v *Pogrebni maškaradi* je domnevna glavna žrtev Emil Luin, bivši slovenski državljani z italijanskim potnim listom (navidezni umor oziroma lažen pokop njegovega trupla, v resnici je pokopan neki Italijan), pedofil, zvodnik, tihotapec, prešušnik; v *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe*, pa je glavna, izhodiščna in v mednarodni gospodarski kriminal vpletena žrtev Tržačan Aldo Terčon (navidezni samomor).⁵⁴

V vseh štirih Verčevih romanih so zločinci in žrtve ljudje z mešanimi, slovensko-italijanskimi identitetami, občasno v zločinu povezani z incestoidnimi družinskimi razmerji⁵⁵, kar lahko obravnavamo kot enega od tipoloških izrazov deleuzoguattarijske shizofrene in manjšinske književnosti in kot simbolni izraz tesnobe, povezane z asimilacijo slovenske narodnostne manjšine. Čeprav so žrtve in zločinci v zločinu poglavitno združeni prek neke vrste patološkega družinsko-

⁵³ Deleuze in Guattari, *A Thousand Plateaus*, str. 9.

⁵⁴ V detektivski tetralogiji se pojavljajo še številne druge žrtve in morilci: v *Rolandovem stebru* (umorjene žrtve: koroški Slovenec, Herman Zimmerman; Darko Devetak, novinar slovenskega Dnevnika; prostitutka Ester Bradetich; morilci: glavni morilec je Kazimir Levec oziroma Blaž Stante, Slovenec z dvojno identiteto, priznani diplomat, mecen in finančni imperialist ter oportunist in ovadah, ki je med 2. svetovno vojno sodeloval z zavezniškimi silami in z italijanskimi fašisti – moril je iz pridobitniškega motiva (lov za izgubljenim nacističnim zlatom – na koncu zgodbe je tudi on ubit); Jugoslovan Mustafa Alikalfić, imigrant, razpečevalec drog, zadavi Ester Bradetich), v *Skrivnosti turkizne meduze* (umorjene žrtve: prodajalka ur Marina Grlinger, samomor zlobne zdravnikove žene in morilke Marie Luise Foicher; morilci: Maria Luisa Foicher in zdravnik dr. Foicher), v *Pogrebni maškaradi* (umorjene žrtve: najprej lažno, na koncu zgodbe pa resnično umorjeni Emil Luin, prostitutki Jelena Duranović in Josipa Begović; morilci: žena Zora Luin in Lea Luin, bosanski zvodnik Đuro) in v *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe* (umorjene žrtve: zaporniški paznik, prostitutka Violeta, trafikarka in študentka prava Melita, *vucumpro*, afriški krošnjar; morilec: razžaljeni tržaški Slovenec in diagnosticirani shizofrenik Rajko Budin).

⁵⁵ V *Rolandovem stebru* je Janko Soban, glavni, vendar nedolžni osumljenec, bil nevede v razmerju s svojo sestro Sanjo Haderlap (Verč, *Rolandov steber*, str. 196), v *Pogrebni Maškaradi* pa je Emil Luin zapustil svojo ženo Zoro Luin zaradi razmerja s posvojeno hčerjo Silvo (Verč, *Skrivnost turkizne meduze*, str. 269).

-partnerskega razmerja⁵⁶, pa so umori, ki jih razrešuje komisar Perko, vpeti v širše mreže skorumpiranih slovenskih in italijanskih državnih institucij in mednarodno organiziranega kriminala (italijanska in srbska mafija, trgovina z orožjem, ljudmi in s prepovedanimi drogami), ki iz kronološke perspektive objav Verčevih romanov postaja vse bolj kompleksen in nerazložljiv. Obenem pa se bistveno spremeni tudi značaj detekcije, detektivskih indicev, morilskih motivov in umorov.

4 Kronologija reprezentacij: od demitologizacije habsburškega tržaškega mita do kritike kapitalizma

Na podlagi analize binarnih nasprotij, na katerih temeljijo pripovedi in detektivske triade, opazamo, da se v kronološkem zaporedju Verčeve detektivske serije iz devetdesetih let v začetek enaindvajsetega stoletja odvije vrsta med seboj prepletenih žanrskih prehodov. V kronološkem loku, ki se časovno ujema s slovensko družbenoekonomsko tranzicijo iz socializma v kapitalizem, se v Verčevih romanih odvije prehod iz jugoslovanskega v postjugoslovanski dogajalni kronotop. Dogajanje iz *Rolandovega stebra* do *Moža, ki je bral Disneyjeve stripe* se postopoma prične pomikati z juga Italije v Trst, prek Trsta v tržaško zaledje, od koder se razširi tudi na območje Slovenije in Istre. Hkrati se v Verčevi detektivski seriji odvije tudi postopen prehod od demitologizacije habsburškega tržaškega mita do kritike kapitalizma ter prehod od klasične detektivske zgodbe do vse trše, z akcijskim nasiljem prežete detektivke, zaradi česar se spremeni značaj umorov, zločinov, detektivskih indicev in detekcije.

Instrumentalni in ekspresivni umori

Kronološki prehod poteka od instrumentalnih do vse bolj ekspresivnih umorov. Umori v *Rolandovem stebru*, *Skrivnosti turkizne meduze* in *Pogrebni maškaradi* so preračunljivi ali koristoljubni in mimikrijski (dozdevni in simulirani samomori, trupla brez znakov nasilja). Obstajajo tudi izjeme kot v *Skrivnosti turkizne meduze* in *Pogrebni maškaradi*, kjer so nekateri umori hkrati koristoljubni in afektivni, vendar vse do *Moža, ki je bral Disneyjeve stripe* nimamo opravka z umori, za katere se zdi, da so pretirani in iracionalni, ker so z vidika koristoljubnosti ali preračunljivosti odvečni, ter ekspresivni, saj jih prvič uprizori psihotični in uradno nori morilec.

⁵⁶ V *Skrivnosti turkizne meduze* je bil dr. Foicher v razmerju s svojo pacientko, umorjeno Mario Schläger, ki je bila v razmerju tudi z drugimi člani tržaškega kulturnega krožka (prav tam, str. 262–266), v *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe* pa morilec Budin svojo ženo imenuje "mamica" (prav tam, str. 13).

Rajko Budin, zamejski Slovenec, za kogar se na koncu izkaže, da ima "neka-
kšno obliko shizofrenije"⁵⁷, je razumen človek in lastnik alfe romeo. Zaposlen
je v največjem tržaškem podjetju, v katerem se kot nadzornik uslužbencev sadi-
stično znaša nad podrejenimi in prilizuje nadrejenim. Živi v hiši na barkovljan-
ski rivieri, v bližini habsburškega gradu Miramar, njegovo presežno razkošje in
srečo zasebnega družinskega življenja pa občasno kratijo le nezadovoljna žena
in utrujajoči otroci.⁵⁸ Ko izgubi službo in ugled ter ugotovi, da je nevede sodelo-
val v gospodarskem kriminalu, se iz vzornega družinskega človeka in državlja-
na višjega srednjega razreda spremeni v morilca na begu.

Verč skuša Budina profilirati kot klasičnega serijskega morilca in patološko
osebnost. Budin kliče svojo ženo mamica, s čimer Verč aludira na nerazrešeni
Ojdipov kompleks, kar je pri serijskih morilcih sicer značilno, vendar nezado-
stno znamenje. Polega tega Budin svojemu odgovornemu zasledovalcu, komi-
sarju Perku, napiše osebno pismo, v katerem pojasni svojo duševno patologijo
in prizna, da mu je šolski zdravnik v otroštvu povedal, da ima blago obliko shi-
zofrenije.⁵⁹ Tovrstno pismo, v katerem morilec policijski avtoriteti ponudi več
detektivskih indicev, bi običajno pomenilo psihopatovo iskanje manjkajočega
moralnega zakona oziroma željo po kaznovanju, vendar pa je Budin, ki sta ga
starša strogo vzgajala, sam po sebi kaznovalen lik, poosebitev Zakona. Njego-
va osebna zgodovina in psihološki ustroj se ne ujemata z etiologijo serijskega
morilca. Budin ubija naključne moške in ženske, ki mu gredo na živce, vendar
se nad njihovimi telesi ne izživlja. Budinovi umori so med instrumentalnimi in
ekspresivnimi umori, pri čemer so instrumentalni umori preračunljivi in eno-
stavni (njihov cilj doseči smrt človeka in osebno korist), ekspresivni umori pa
so impulzivni, nerazumni in presežni⁶⁰ – kažejo se v izmaličenju trupla in pogo-
sto so latentno ali manifestno povezani z doseganjem spolnega ugodja.⁶¹ Budin
najprej pokonča prostitutko Violeto, ki od njega zahteva preveliko plačilo za
prenočitev brez kopulacije. Nato v kavarni v strahu pred razkritjem identitete,
lažno obdolžen kraje in po prepiru z lastnikom kavarne sredi belega dne ustrelji
naključnega zaporniškega paznika, ki ga skuša razorožiti, ko je Budin prisiljen
pokazati vsebino svoje črne aktovke in s tem pištolo, ki mu jo je dal direktor

⁵⁷ Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, str. 220.

⁵⁸ Prav tam, str. 16, 76.

⁵⁹ Prav tam, str. 223–230.

⁶⁰ Klokočevnik in Šterkova ugotavljata, da je italijanski umor psihopatski, erotiziran in diskurzivno povezan s potrošništvom, medtem ko je nemški umor pretirano nasilen in diskurzivno povezan z družbeno krizo in spolnimi vlogami ter identitetami. V tem smislu se Verčev 'tržaški' umor nahaja sredi dveh kulturnih tradicij estetike umora (Jan Klokočevnik in Karmen Šterk, *Lepota po evropsko* (Ljubljana: FDV, 2019).

⁶¹ Aleš Završnik, "Serijsko in eksczesno morjenje v literaturi in filmu: spopad med vednostmi", *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 58, št. 2 (2007), str. 163 (dalje: Završnik, "Serijsko in eksczesno morjenje v literaturi in filmu").

bankrotiranega podjetja dr. Svetličič. Sledi umor ugrabljene trafikantke in študentke prava Melite, nazadnje pa še umor *vucumprá*, črnkega pouličnega prodajalca vžigalnikov, ki se mu zameri s preveliko mero vsiljivosti. Dve žrtvi zada vi, eno ustrelji, zadnjo zabode z nožem. Edino znamenje, da so njegovi umori obredni, kot velja za serijske morilce, so Disneyjevi stripi, vendar jih Budin na prizorišču zločinov ne pušča namenoma, temveč zaradi nerodnosti in pozabljivosti.

Budin se od osebnosti psihopatskega serijskega morilca med drugim razlikuje tudi po tem, da vse do izgube službe nima težav pri spoštovanju družbenih norm in zakonov, da ni manipulativen, nasilen in neempatičen človek, ki bi vse-skozi živel dvojno, zločinsko življenje.⁶² Od serijskega morilca se razlikuje tudi po tem, da je etablirani fetišist, ki iz tega vidika sploh ne bi potreboval ubijanja za dosego spolnega užitka, saj v ubijanju tudi (spolno) ne uživa, čeprav svojih umorov resda ne obžaluje. Njegov fantazijski svet, kamor beži pred resničnostjo, so stripi Walta Disneyja, ki jih bere že vse življenje.⁶³

Kultura Disneyja je znana po poenostavljenem olupševanju družbene resničnosti in zgodovine Zahoda. Disneyjevi stripi in njihove filmske adaptacije so simbol kapitalizma in globalizacije ameriških sanj oziroma fantazme⁶⁴, v kateri lahko posameznik ne glede na družbenoekonomske, kulturne in politične omejitve, v katere se rodi, z neomajnim prizadevanjem doseže vse, kar si želi. Ko se Budinu, zadnji Verčevi upodobitvi metafore kulturno shizofrenega tržaškega Slovenca, podrejo ameriške sanje, se spremeni v serijskega morilca, podobno kot se Disneyjevi stripi z defetišizacijo spremenijo v serijsko potiskane snope papirja.

Profani in fetišni detektivski indici

V politični ekonomiji Karla Marxa predstavlja fetiš blago, ki ga obdaja avra svetega, enigmatičnega in mističnega, kar izhaja iz tega, da je človek v procesu kapitalistične proizvodnje blago investiral z mišljenjem, s fantazmami in z užitkom, medtem ko je hrbtna stran delovanja fetiša v tem, da prekriva in mistificira družbenoekonomska razmerja.⁶⁵ Podobno vlogo imajo detektivski indici (kot fetiši) v detektivski pripovedi, saj po eni strani prekrivajo identiteto zločin-

⁶² Stephen Giannangelo, *Real-Life Monsters. A Psychological Examination of the Serial Murderer* (Santa Barbara–Denver–Oxford: Praeger, 2012), str. 13–14.

⁶³ Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, str. 147.

⁶⁴ Eleanor Byrne in Martin McQuillan, *Deconstructing Disney* (London–Sterling: Pluto Press, 2000), str. 168–176.

⁶⁵ Karl Marx, *Capital. A Critique of Political Economy* (New York: The Modern Library, 1906), str. 81–96.

ca in razjasnitev zločina, po drugi strani pa predstavljajo edine pomenske sledi, ki detektivu omogočajo rekonstrukcijo zločina. Iz vidika pripovedi torej strukturno organizirajo in povezujejo pripoved, medtem ko bi njihovo umanjkanje detektivski roman spremenilo v kriminalni roman, v katerem je lik detektiva odvečen. Iz perspektive kulturnih študij so detektivski indici torej semantično in ideološko bogati kulturni kriptogrami, ki sočasno mistificirajo in razgaljajo semiotični boj za pomene, ki jih je potrebno dešifrirati.

Če je bilo v *Rolandovem stebru* in v *Skrivnosti turkizne meduze* prizorišče zločina podvrženo procesu historizacije, katerega končna posledica je bila demitologizacija habsburškega mita o Trstu, so prizorišča zločinov v *Pogrebni maskaradi* in *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe* banalizirana, spremeni pa se tudi sam status zločina, ki postaja vse bolj ekspresiven, presežen in neobvladljiv. Pomenskemu presežku, ki je vezan na estetiko umorov in status zla v Verčevi tetralogiji, se pridružuje pomenski presežek, ki je vezan na detektivske indice, pri katerih prav tako opažamo prehod od banalnih indicev, ki postanejo v procesu detekcije zelo pomenljivi (vsakdanji predmeti, kot so gumbi, cigaretni ogorki, kuverte, časopisi, avtomobilske registrske tablice, telefonske številke, analitični izsledki forenzičnih analiz organskih in anorganskih snovi, ipd.), do fetišiziranih indicev. Fetišizirani indici z vidika detekcije zločinca niso več pomenljivi, postanejo pa objekti, ki so nasičeni s kulturnimi pomeni, in zločinčevi osebni talismani

Kot smo pokazali, so Disneyjevi stripi, ki jih Rajko Budin pušča na prizoriščih zločina v zadnjem romanu, iz vidika detekcije manj pomenljivi kot iz kulturnega oziroma simbolnega vidika. Tudi v drugem Verčevem romanu *Skrivnost turkizne meduze* ima fetišizirani detektivski indic še vedno pomenljivo vlogo – švicarska ura znamke Swatch je detektivski kriptogram kolektivne kulturne fantazme iz devetdesetih let oziroma družbenoekonomskih sanj o Sloveniji kot novi Švici. Po strokovni analizi delovanja ure, njenih gravur in emblemov vodi ura kot najpomembnejši indic komisarja Perka do razjasnitve zločina in identitete zločinca.

Detektivski indici v detektivski zgodbi so torej enigmatični, parcialni objekti, ki prekrivajo in odkrivajo pomen v detektivski zgodbi, kot tudi razmerje med detektivom, zločincem in širšo strukturo pomena. Detektivske indice lahko zaradi njihove skrivnostne, hkrati prekrivajoče in razkrivajoče vloge, obravnavamo kot fetiše tudi iz perspektive psihoanalize Sigmunda Freuda. Pri Freudu so fetiši nadomestni objekti, ki moškega varujejo pred travmatično odsotnostjo oziroma pred simbolno kastracijo⁶⁶, kar bi lahko v primeru lika

---

⁶⁶ Sigmund Freud, *Metapsibološki spisi* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 1987) (dalje: Freud, *Metapsibološki spisi*).

detektiva interpretirali kot detektivovo nezmožnost razrešitve zločina. Če so detektivski indici iz perspektive Freudove psihoanalize fetiši, to pomeni, da je detektivska detekcija latentno erotična dejavnost, ki utrjuje heteronormativno seksualnost⁶⁷. Čudovito protislovje Verčeve detektivske serije je v tem, da je erotizirani status Perkove detekcije povsem manifesten, dokler se v njegovi detektivski seriji ne pojavi detektivski indic, ki je tudi manifestno fetišističen objekt – omenjeni stripi Walta Disneyja.⁶⁸

Erotizirana in deerotizirana detekcija: detektivova predaja

Erozitirana detekcija v prvih treh romanih iz Verčeve detektivske serije se kaže na dveh protislovnih, vendar komplementarnih nivojih. Po eni strani je detektivski uspeh komisarja Perka odvisen od Perkove sublimacije, po drugi strani pa je za svojo sublimacijo nagrajen z monogamno heteroseksualno zvezo. Komisar Perko je namreč tako poželjiv detektiv, da ga tako rekoč pri vseh zaslišanjih ženskih prič zapeljujejo izredno privlačne ženske, ki ga skušajo ovirati pri razreševanju zločina.⁶⁹ Ko se Perku uspe uspešno upreti njihovemu zapeljevanju in posledično rešiti detektivski primer, je v *Rolandovem stebru* nagrajen s kratko romanco z Jasmin Fortuna, ki se v kasnejših romanih razvije v resno in srečno monogamno partnersko zvezo – po rešitvi primera v *Skrivnosti turkizne meduze* odideta z Jasmin na izlet v Benetke, v *Pogrebni maškaradi* na dopust v Kolumbijo, v *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe* pa se odpravita na dopust na Djerbo. Zato je pomenljivo, da v zadnjem romanu ni več zapeljivih ženskih prič. Pozornost je z erotičnih opisov Perkove detekcije prenesena na opisovanje Budinovega delovanja, ki pa je erotično zgolj latentno, namreč glede na fetišni pomen, ki ga imajo Disneyjevi stripi za Rajka Budina.

V kontekstu proceduralnega romana pri Verču že od *Rolandovega stebra* ni jasne razmejitve med klasično in trdo detektivsko zgodbo, pri čemer metafora shizofrenije ne povzema le žanra, ampak tudi detektivski lik. Komisar Perko namreč rešuje detektivske primere z deduktivnim sklepanjem, medtem ko uživa v najboljši kulinariki in vinu, vendar občasno poprime tudi za pištolo

⁶⁷ Poenostavljeno rečeno: moški postane fetišist, da mu ne bi bilo potrebno postati homoseksualec (Freud, *metapsibološki spisi*, str. 421).

⁶⁸ Pomenljivo je, da Budin po prvem umoru v sebi odkrije pisatelja – odkrije, da je pričel uživati v pisanju (Verč, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, str. 111). Vnovična premestitev seksualnosti v svet pisave podvaja idejo o pisateljevi premestitvi prepovedanih morilskih impulzov, dovoljenih v svetu detektivske fikcije. Zato Verčeva detektivska serija presega enostavno detektivko, saj je poleg podobnih *mis-en-abyme* postmodernih tehnik tudi družbeno-kritična in metaforična. Verč pravila detektivskega žanra krši tako, da ga modernizira na tržaško poseben način prehodnih, podrtih in travmatičnih mej.

⁶⁹ Verč, *Skrivnosti turkizne meduze*, str. 117–123; Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 51–54.

ali pa pri zasliševalsko pričo izsiljuje s podtahnjenim heroinom. Vendar pa se v opisanem kronološkem loku zgodi postopna zaostritev v razlikovanju med klasično in trdo detektivsko zgodbo v prid slednje. Perkov etični dolg, povezan z njegovo detekcijo in preprečevanjem zločina oziroma z ohranjanjem družbenega reda kulturno razdvojenega Trsta, je bil v *Rolandovem stebru* in *Skrivnosti turkizne meduze* vezan na njegovo pozabljeno slovensko identiteto, na skrb za ostarelo mater in na reševanje življenja bodoče partnerke. V *Pogrebni maškaradi* in *Možu, ki je bral Disneyjeve stripe* pa je Perkova detekcija vezana predvsem na njegov zasebni oddih od dela. Bolj kot se krepi Perkova in Jasminina monogamna zveza, bolj se Perkov detektivski poklic spreminja v navadno, mukotrpno službo, ki postaja odvečna še iz vidika klasične detektivske pripovedi, saj se v zadnjem romanu zločinec Budin sam razkrije detektivu.

Oziraje se na status zločina in družbenega zla v Verčevi detektivski seriji pa lahko opazimo tudi prehod od shizofrenije kot kuturnozgodovinske tržaške specifičnosti do shizofrenije kot kriminalizirane duševne bolezni. V zgodnejših romanih so zločini (umori in druga deviantna ravnanja protagonistov in antagonistov) povezani z zgodovinsko travmo, to je z zgodovinskimi krivicami in s tegobami dvojezične in dvokulturne tržaške slovenske skupnosti. Odgovornost in motivacija zločincev izhaja iz ekonomskega oportunitizma, ki je konotativno povezan s zgodovino fašizma. V kontekstu kriminologije to pomeni, da so zločini obravnavani kot običajne deviacije od družbenih norm, ki jih je mogoče odpraviti z odpravo zgodovinskih krivic, pa tudi z bolj uspešnim sistemom sankcioniranja, ki bi oportuniste odvrčal od zločina.

V zadnjem Verčevem romanu *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, so zločini še vedno storjeni iz ekonomskega oportunitizma, vendar postaja sam zločin kot utelešenje družbenega zla vedno bolj mednarodno, kompleksen in vseobsežen. Čeprav se v tem jasno kaže Verčeva kritika kapitalistične družbe, ki nima učinkovitih mehanizmov in družbenih institucij za preprečevanje ali sankcioniranje organiziranih oblik zločina, pa se v razmerju manjšinske skupnosti tržaških Slovencev do zločina zgodi ključni konservativni obrat. V zgodnjih romanih je bila shizofrenija metafora za zgodovinsko razcepljenost tržaških Slovencev oziroma za njihovo dvojno kulturno in jezikovno identiteto ter (zločinsko) dvoličnost. V teh romanih se detektivsko delo nanaša na odkrivanje zgodovinskih travm v povezavi z omenjeno shizofrenijo, literarna pozornost pa je posvečena procesu erotizirane detekcije komisarja Perka. V zadnjem romanu pa shizofrenija ni več le zgodovinska in kulturna metafora, temveč neposredna duševna bolezen tržaškega Slovenca Budina, ki mori v belih rokavicah, kot Miki Miška.⁷⁰

⁷⁰ Prav tam, str. 134.

Čeprav gnezdijo Budinovi serijski umori v gospodarskem kriminalu in koruptivnosti slovenskega tržaškega podjetja, pa niso neposredni izraz anomičnih družbenih razmer, temveč njegove norosti. Norost posameznika torej ni več obravnavana kot zgodovinsko 'normalna' *triestinita* zamejskih Slovencev, temveč kot kriminalizirana, globoko osebna tegoba, in kot zunanji izraz notranjega monstruma. Zločin ni več obravnavan klasično kriminološko, kot oportunistična deviacija svobodnega in razumnega posameznika, ki se je znašel na napačni strani zakona zaradi pohlepnosti ali preračunljivosti, temveč pozitivistično. Budinovi serijski umori so namreč izraz njegove zločinske duše in norosti, ki ni več družbenozgodovinska, saj je njena etiološka razlaga omejena na patologijo atomizirane osebne zgodovine.⁷¹

V Verčevih romanih iz devetdesetih let je bila pozornost usmerjena na proces Perkovega detektivskega dela, v zadnjem romanu detektivske serije pa je glavnina bralske pozornosti posvečena Budinovim zločinom in njegovi osebni psihologiji. V kronološkem loku publikacije Verčevih romanov, ki je sovpadala s kronološkim družbenopolitičnim prehodom slovenske države, pride torej do postopnega zlitja med tržaško kulturno-zgodovinsko shizofrenijo in shizofrenijo kapitalizma, ko se "/.../ tudi (post-)detektivka na neki točki svojega razvoja umakne iz objektivno fucked-up sveta v subjektivno fucked-up psiho".⁷²

Med družbeno kritiko in kulturno konservativnostjo

Del deleuzoguattarijske koncepcije manjšinske književnosti kot tudi del nomadske, protiojdijske in protikapitalistične kritično-teoretske misli je tudi določilo shizofrenosti, po katerem je produktivni in neukročeni človekovi želji inherentno kameleonska identitetna pozicija, katere bistvo je mnogotera prehodnost⁷³, ki se upira klasifikaciji in ukrotitvi s strani tradicionalističnih kulturnih vzorcev.⁷⁴ Deleuzoguattarijska teorija je bila v preteklosti kritizirana skozi diametralno nasprotno pozicijo – nomadska shizofrenija in deteritorializacija ne predstavljata nikakršne kritike kapitalizma, temveč sta skozi perspektivo ukinitve države blaginje, ki ljudi sili v prehodne, nestabilne, deteritorializirane, shizofrene družbene identitete in bežne partnerske zveze, veliko bližje perverzemu teoretskemu upravičenju kapitalistične ideologije.⁷⁵ Podobno logiko

⁷¹ Več o klasični in pozitivistični kriminološki šoli gl. Završnik, "Serijsko in ekscesno morjenje v literaturi in filmu", str. 162–163).

⁷² Mirt Komel, *Predavanja o literaturi* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2021), str. 150.

⁷³ Deleuze in Guattari, *A Thousand Plateaus*, str. 9.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Slavoj Žižek, *Organs without Bodies: Deleuze and Consequences* (New York–London: Routledge, 2004), str. 184.

lahko po opravljeni analizi binarnih nasprotij, ki strukturirajo temeljne žanrske elemente detektivke, zasledimo tudi v Verčevih romanih. Onstran demitologizacije Trsta, kritike globalizacije kot kulturnega imperializma ter drugih posrednih in neposrednih kritik kapitalizma⁷⁶, se namreč kažejo stroge konservativne kulturne reprezentacije.

Kulturni konservativizem se torej ne kaže na nivoju narodnostne identitete, saj ohranja vprašanje tržaške identitete v odnosu do slovenske identitete odprto in shizofreno. Kronološki prehod publikacije Verčevih romanov zaznamuje kakovostni in tipološki prehod od fetišizirane detekcije do fetišiziranega zločina, od zgodovinsko, kulturno in družbenopolitično pojmovane duševne bolezni ali shizofrenije do kriminalizacije in dehistorizacije shizofrenije, od preiskovanja zločina, ki korenini v problematični kolektivni slovenski preteklosti, do preiskovanja zločina, ki izhaja iz problematične duševnosti posameznika. Razvija se od erotizirane detekcije do erotiziranih indicev in od etično vpete javne vloge detektiva kot nepogrešljivega pravičnika, tržaškega turističnega vodnika in zgodovinarja do odvečnega detektiva, ki si želi več zasebnosti in počitka. Tržaška kulturna dvojnost kot tudi žanrska dvojnost se v kronološkem prehodu od prvega do zadnjega Verčevega romana reproducirata in spreminjata. Zajema samo detektivsko zgodbo, ki niha med klasično in trdo, kot tudi lik detektiva, zločinca in žrtve. Verč je kritičen do državnih institucij in do kulturnih tokov, ki jih prinaša kapitalistična kultura. Na podlagi dekonstruktivne analize pa bi težko določili, katere reprezentacije kulturnih, identitetnih in narodnostnih vzorcev ali družbenih praks se nesporno ohranjajo in reproducirajo na ravni shizofrenih binarnih nasprotij. Vendar pa na ravni binarnih nasprotij, ki strukturirajo Verčeve detektivske zgodbe vseeno opazamo določene ideološke konstante, kar nam omogoča spoznanje, da se žrtve v prehodu od prvega do zadnjega romana pričnejo postopoma prekrivati z zločinci.

Če je bil v *Rolandovem stebru* in *Skrivnosti turkizne meduze* status žrtev nesporen, sta Emil Luin iz *Pogrebne maškarade* in Rajko Budin iz *Moža, ki je bral Disneyjeve stripe* hkrati zločinca in žrtvi. Nihanje med proti-nihilizmom in nihilizmom, ki je značilno za obmejno slovensko-italijansko književnost⁷⁷ se obrne v prid slednjega. Nihilizmu se pridruži kulturni konservativizem, ki pa ga vendarle ne moremo iskati v zlitju med žrtvami in zločinci, saj dvojne narodne identitete niso njihova edina skupna lastnost.

Z izjemo žrtev v romanu *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* je vsem umorjenim žrtvam skupno, da so živele v poligamnih partnerskih zvezah, oziroma da so živele družbeno nekonformistična seksualna življenja. Čeprav sta na manife-

⁷⁶ Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 188.

⁷⁷ Košuta, *E-mejli*, str. 29.

stni ravni pomena v vseh romani problematizirani tržaški endogamija ali ekso-gamija v odnosu do narodnostnega vprašanja, se v vseh romanih kot univerzalni problem naturalizira poligamija in neheteronormativne oblike seksualnosti. Pisatelj je v tem smislu 'moril' ženske, ki so imele več partnerjev – nimfomanke, narkomanke, prostitutke, dežurne kurbe⁷⁸, "šarmantne pohotnice"⁷⁹ in "vražje zapeljivke"⁸⁰: Sanja Haderlap, Maria Schläger, Marina Girlinger, Silva Luin, Jelena Duranović, Josipa Begović, Ester Bradetich, Violeta. Navsezadnje pa umrejo tudi Kazimir Levec in Emil Luin, zločinca in prešuštnika, ločenec Herman Zimmermann in homoseksualca Darko Devetak in Aldo Terčon.

Poudariti je potrebno, da je tudi komisar Perko v prvem romanu predstavljen kot ločenec, ženskar, ki ga mučita neukrotljiva spolna sla in migrena, očitno pozdravljeni v naslednjih romanih. Detektivsko delo je samo v *Rolandovem stebru* povezano z osvojitvijo ženske. Ko vstopi Perko v partnersko zvezo z Jasmin in prične uživati srečno življenje, detektivsko odkrivanje razmerij med žrtvami in zločinci ovirajo nesramno zapeljive ženske z nesrečnimi usodami. Pri Verču opazimo torej enak vzorec, kakršnega je odkrila Sylvia Söderlind v kriminalkah švedskega pisatelja Hakana Nesserja (1993–2003). V njih so heteronormativnost, tradicionalizem, homofobija in seksizem značilno povezani z detektivsko triado – dobre ženske so v partnerski zvezi, zle ženske pa so upravičeno samske ali mrtve.⁸¹

Kot vemo, patriarhalizacija ne zaznamuje le žensk, temveč tudi moške. Zato pri Verču odkrivanje in sankcioniranje zločincev ni povezano le z ukrotitvijo ženske, temveč tudi z ukrotitvijo moške seksualnosti. Patriarhalizacija v Verčevih romanih pa vendar ne rešuje družbenega zla, temveč like pred zlom zgolj dozdevno zaščiti. Čeprav so Verčevi detektivski romani iz perspektive politike reprezentacij dvoumni, so iz perspektive konsolidacije monogamije in ukrotitve nekonformnih oblik seksualnosti ter spolnih identitet kulturno konservativni in celo reakcionarni. Čeprav Verč v svojih detektivskih romanih kronološko na diskurzivni ravni dinamike med detektivom, žrtvami in morilci preide od kritike mita o tržaški kulturni singularnosti, kritike italijanskega fašizma, problematike dvonacionalne identitete in slovenske postjugoslovanske identitete, ki jih artikulira metafora shizofrenije, vse do kritike globalizacije kot kulturnega imperializma in kritike potrošniškega kapitalizma, v katerem se simbolna shizofrenija materializira, pokaže analiza binarnih opozicij konservativne vzorce, ki vztrajajo v vseh štirih romanih. Delo detektiva, naivnost in neadekvatnost žrtev ter krivda morilcev so simbolno nenehno povezani z

⁷⁸ Verč, *Skrivnost turkizne meduze*, str. 232.

⁷⁹ Verč, *Pogrebna maškarada*, str. 195.

⁸⁰ Prav tam, str. 228.

⁸¹ Söderlind, "Håkan Nesser and the Third Way", str. 162–163.

utrjevanjem podobe heteroseksualne monogamne partnerske zveze, pa tudi s seksizmom, mizoginijo in homofobijo.

Dodatno vrsto kulturno konservativnih reprezentacij v Verčevih detektivkah lahko razpoznamo tudi v razvojni krepitvi institucije policije, ki odpravlja zgolj manjše družbene deviacije, moteče za javni red in mir (ter zasebni mir komisarja Perka), omogoča pa nemoten in postopni družbeni razkroj. Skozi razvoj romanesknega opusa se daljša sezam znanosti o človeku, ki so se iz zgodovinske perspektive razvijale skupaj z množičnim nadzorom nad človeškimi življenji in osebno lastnino. Slednje v Verčevih detektivkah učinkuje protislovno, saj kljub povečanemu nadzoru in intelektualnemu razvoju tržaške policije družbenega zla ni mogoče izkoreniniti, ker se vse bolj vse bolj kompleksno razrašča in je vseprisotno. Policija, družbeno preventivna in represivna institucija, ki ohranja javni red in mir ter varuje zasebno in javno lastnino, postaja vse bolj neodvisna nosilka najrazličnejših vednosti (tudi pop-psihologije), medtem ko se Perko iz vpoklicanega in nepogrešljivega boemskega detektiva spreminja v odvečnega in zasebnega človeka.

Iz vidika deleuzoguattarijske manjšinske književnosti so Verčevi detektivski romani delno manjšinski v smislu manjšinskih likov, političnosti, kolektivnosti in omenjene jezikovne potujitve. Dvonalni detektiv, žrtve in morilci imajo 'shizofrene', fluidne identitete – običajno obstajajo samo tako, da so nekaj drugega⁸², pri čemer ne prevzemajo le različnih narodnih, ampak tudi druge 'prevarantske' družbene identitete. To je še posebej očitno pri zločincih, katerih zločinske identitete so presežne – njihove zločinske vloge se pojavljajo v verigah označevalcev skupaj s poligamijo, homoseksualnostjo, promiskuiteto in prešuštvom. Pri Verču se v večini romanov (*Rolandov steber*, *Pogrebna maškarada*, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*) političnost vrača v medgeneracijski konflikt, vendar njegovi manjšinski tržaški detektivski romani ne gradijo kolektivnega političnega programa,⁸³ ki bi skušal reševati dvonalnost tržaških Slovencev, zgodovinske travme ali družbena neravnovesja, inherentna nacionalni državi in potrošniškemu kapitalizmu – torej, fenomene, ki so poleg drugih označevalcev v verigi vpeti v diskurz zločina. Detektivsko delo, nasprotno, žrtve, zločince in detektiva ukroti v zasebni monogamni in heteroseksualni zvezi, ki v detektivski seriji predstavlja varovalo in rešitev za kompleksen preplet družbenega, zgodovinskega in ekonomskega zla. Le-tega je očitno težko izkoreniniti, a lahko nanj pozabimo na romantičnem izletu v Benetkah.

⁸² Deleuze in Guattari, *A Thousand Plateaus*, str. 81.

⁸³ Deleuze in Guattari, *Kafka*, str. 17.

5 Zaključek

Verčevi detektivski romani tematizirajo na ravni širših družbenih diskurzov velike zgodovinske dogodke in spremembe, kot so italijanski fašizem, kulturno-zgodovinska razcepljenost večnarodnega Trsta, osamosvojitve Slovenije in prehod držav v kapitalistični, svobodni trg in potrošniško družbo. Izražajo tudi kolektivne strahove, ki so povezani s temi družbenimi fenomeni. Izpostavljajo predvsem tržaški problem dvokulturnosti oziroma dvonacionalnosti, vračanje potlačenih in nepriznanih družbenih krivic, ki so bile storjene tržaškemu Slovincem, in duhovno osiromašenost potrošniškega življenja. V prvem delu smo pokazali, da se Verčevi detektivski romani uvrščajo v kritično tradicijo (de)mitologizacije tržaške kulturne zgodovine ter da je poglobljena metafora, ki določa večino kulturnih reprezentacij, shizofrenija. Verč po eni strani demitologizira zgodovinsko podobo večkulturnega in kozmopolitskega Trsta s posredno in neposredno kritiko mestnih prebivalcev in družbenega okolja, po drugi strani pa gradi *triestinito* na ravni vsebine z zgodovinskimi opisi mestnih posebnosti. Na ravni forme se to izraža prek jezikovne potujitve, ki daje vtis, da so Verčevi romani prevedeni iz italijanščine v slovenščino. Pokazali smo, da se njegove detektivke glede na dihotomijo med klasično in trdo detektivsko zgodbo umeščajo vmes: detektiv Perko je boem, ljubitelj umetnosti, ki pa vendar ostaja etično zavezan tržaškemu slovenstvu in ne okleva pred rabo trših prijemov. Na podlagi dekonstruktivne analize smo ugotovili, da si detektiv, žrtve in zločinci delijo dvojno narodno slovensko-italijansko identiteto, pri čemer je le-ta v prvih romani povezana z odkrivanjem zgodovinskih travm, medtem ko se v zadnjih dveh romanih identiteta 'shizofrenija' postopoma združi s shizofrenijo kot duševno boleznijo. Dekonstrukcija detektivske triade v kronološki perspektivi je podala še več zanimivih ugotovitev. V časovnem prehodu od zgodnjih devetdesetih let do leta 2009 se v Verčevih detektivkah postopoma preobrazijo značaj zla, umorov, zločincev, detektivskih indicij, detekcije zločinov in detektiva. Prehod poteka od oportunističnih do duševno bolnih zločincev, od instrumentalnih do iracionalnih in presežnih umorov, od družbenozgodovinsko in ekonomsko utemeljenega zla do dehistoriziranega in individualiziranega zla, od profanih do fetišnih detektivskih indicij in od erotiziranega do deerotiziranega načina detektivskega dela, od nepogrešljivega detektiva kot javnega uslužbenca do vse bolj odvečnega in v zasebnost obrnjenega detektiva. V zadnjem delu članka nas je zanimalo, kateri vzorci na ravni binarnih nasprotij, na katerih temeljijo kulturne reprezentacije, navkljub številnim spremembam (in tudi postopnem zlitju žrtev in zločincev) vztrajajo v vseh štirih romanih. Ugotovili smo, da gre za reprezentacije žrtev. V Verčevih detektivskih romanih so umorjene žrtve predvsem neukročene ženske in moški, ki živijo v neheteronormativnih, nekonformnih in poligamnih partnerskih zve-

zah. Prav zaradi tovrstnih kulturno konservativnih reprezentacij pa Verčevih detektivskih romanov ne moremo uvrščati med klasične predstavnike manjšinske književnosti, saj je večina kulturno 'shizofrenih' oziroma bipolarnih likov, ki v posameznih detektivskih pripovedih obstajajo in delujejo kot identitetne metonimije ali drseči označevalci ter gonila zasnove, ob koncu pripovedi bodisi umorjena bodisi ukročena v tradicionalnih partnerskih zvezah. Verčevi tržaški serijski detektivski romani nikoli niso dosegli takšne priljubljenosti kot nekatere sodobnejše detektivske oziroma kriminalne serije, zato velja z uporabljeno teoretično metodologijo raziskati tudi vzorce kulturnih reprezentacij v detektivskih triadah, ki obravnavajo polpreteklo sedanjost.

Primož Mlačnik

THE DECONSTRUCTIVENESS OF SERGEJ VERČ'S MINOR DETECTIVE NOVELS

SUMMARY

The contemporary Slovenian detective fiction is flourishing, although it has not yet been given adequate scientific attention. In the last twenty years, only a handful of scientific articles focusing on the phenomena of Slovenian detective or crime novels has been published in the field of literary studies, while cultural studies have largely and completely overlooked Slovenian detective fiction. The detective novel is a conservative genre, which becomes popular in times of social crisis. We aimed to explore the representations of social reality in one of the first Slovenian detective series, written by a Triestian writer Sergej Verč (1948–2015), consisting of the novels *Roland's Pillar* (Rolandov steber, 1991), *The Secret of the Turquoise Jellyfish* (Skrivnost turkizne meduze, 1997), *Funeral Masquerade* (Pogrebna maškarada, 2003) and *The Man who Read Disney Comics* (Mož, ki je bral Disneyjeve stripe, 2009). Because the detective triad (detective, victim, criminal) is the symbolic hegemonic field, where cultural representations are confirmed, negated or negotiated, we deconstructed the detective triads, and their narrative embedding, in order to explore their

binary oppositions and reveal common latent patterns, underlying the manifest level of narrative events and completed detective cases of Benjamin Perko. Verč's detective series has a peculiar bicultural Italian-Slovenian literary status. Therefore, in the first part of the article, we use the dichotomy between minor literature and the literature of minorities. Firstly, we show that Verč's detective novels share characteristics from conceptual and empirical literature notions. Verč's novels explore collective destinies, historical traumas and fears of Italian Slovenians, provide a political critique of consumer capitalism and present an interesting case of linguistic alienation. Secondly, we use this dichotomy to explore schizophrenia, the main metaphor deployed by Verč. Schizophrenia characterises the double movement of Verč's social critique or the mythologisation and demythologisation of Trieste as a cosmopolitan and enlightened city. It also characterises other elements of the hybrid Triestian detective genre since the detective story and the character of the detective lie between the classic and hard-boiled detective fiction. Schizophrenia is also used in the novels to erode a difference between bicultural or bi-national identity and mental disease, a characteristic shared by the detective, victims, and criminal throughout the series. From the chronological perspective of subsequent publications of Verč's novels, which coincides with the Slovenian transition from socialism to capitalism, many elements of the genre experience a fundamental shift. From *Roland's Pillar* to *The Man who Read Disney Comics*, the classic detective story becomes more hard-boiled, murders become less instrumental and more expressive and irrational. The character of crime, rooted in problematic collective Slovenian past, changes into crime, rooted in corrupted individual intellect. Simultaneously, two other important shifts occur. Profane detective clues change into fetishised detective clues, and the eroticised process of Perko's detection becomes de-eroticised. Besides, the detective changes from an ethically involved public figure into a progressively private and redundant figure. Furthermore, a shift occurs from benign cultural schizophrenia to a criminalised mental disease. These shifting traits match the national social context and the context of Trieste. Cultural schizophrenia manifested in bicultural and binational, yet ignorant, philistine and racist Triestians reveals collective anxieties and destinies concerning the fear of complete Italian assimilation of Slovenians in Trieste and the history of Italian fascism. The capitalist schizophrenia manifested in representations of Triestian corrupted by greed and commodities such as Disney comics reveals anxieties concerning the fear of losing employment and moral corruption. However, perhaps the most important chronological shift, which also led us to recognise the unchanging pattern within the flow of changing cultural representations, is the gradual fusion or abolition of differences between victims and criminals, who remain bicultural or binational. In the last part of the article, we deconstructed the binary oppo-

sitions underlying the victim characters' social identities and narrative destinies in all four novels, revealing a common pattern. All victims, preserving their bicultural identity, live in polygamous, homosexual, non-conformist or pathological partnerships. Chronologically, all victim characters are progressively becoming more criminal, while the discourses of crime change from embedded in historical collective trauma to disillusionment with capitalism and the national state. However, the victims share the identity of untameable women and men of open and non-traditional sexualities. The work of the detective, the inadequacy of victims and the guilt of criminals, are constantly linked with consolidating heterosexual monogamous partnerships on the one hand and representing sexism, misogyny and homophobia on the other. We conclude that the hybrid detective novels of Sergej Verč's novels share characteristics of minor literature and the literature of minorities. Triestian detective novels interrogate the Slovenian cultural conservative shift in the 21st century by juxtaposing contradictory and ambiguous representations. Beyond the manifest demythologisation of Triestian cosmopolitanism and the critique of globalisation as cultural imperialism lies a latent cultural conservatism, which has gained potency since the publication of Verč's last novel in 2009.

VIRI IN LITERATURA

Verč, Sergej, *Rolandov steber* (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1991).

Verč, Sergej, *Skrivnost turkizne meduze* (Trst: ZTT EST, 1998).

Verč, Sergej, *Pogrebna maškarada* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003).

Verč, Sergej, *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe* (Ljubljana: Modrijan, 2009).

Žižek, Slavoj, "Parallax", *London Review of Books*, 20. 11. 2003, dostopno na: <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v25/n22/slavoj-zizek/parallax>, pridobljeno 19. 8. 2021.

.....

Arvas, Paula in Nestingen, Andrew, "Introduction: Contemporary Scandinavian Crime Fiction", v: Arvas, Paula in Nestingen, Andrew (ur.), *Scandinavian Crime Fiction* (Cardiff: University of Wales Press, 2011), str. 1–17.

Ballinger, Pamela, "Imperial nostalgia: mythologizing Habsburg Trieste", *Journal of Modern Italian Studies* 8, št. 1 (2015), str. 84–101.

Bandelj, David, "(Raz)vrednotenje podobe Trsta v sodobni poeziji Slovencev v Italiji", *Annales* 21, št. 2 (2011), str. 389–396.

Blatnik, Andrej, "Kdo mori slovenske žanrske pisce: (2001 remiks)", v: Orel, Irena (ur.), *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2001), str. 93–103.

Braham, Persephone, *Crimes against the state, crimes against person: detective fiction in Cuba and Mexico* (Minneapolis–London: University of Minnesota Press, 2004), str. VIII–XV.

Byrne, Eleanor in McQuillan, Martin, *Deconstructing Disney* (London–Sterling: Pluto Press, 2000).

Cergol, Jadranka, "An attempt at defining 'minority' literature. A case study in the literary production of the Italian minority in Slovenia and Croatia and of the Slovenian minority in Italy", *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*, št. 2 (2015), str. 61–68.

Deleuze, Gilles, *Kritika in klinika* (Ljubljana: Študentska založba, 2010).

Deleuze, Gilles in Guattari, Felix, *Anti-Oedipus* (Minneapolis: University of Minnesota, 1983)

Deleuze Gilles in Guattari Felix, *A Thousand Plateaus* (Minneapolis–London, University of Minnesota, 1987).

Deleuze, Gilles in Guattari, Felix, *Kafka. Toward a Minor Literature* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016).

During, Simon, *Foucault and Literature. Towards a Genealogy of Writing* (London: Routledge, 1992).

- Freud, Sigmund**, *Metapsihološki spisi* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 1987).
- Giannangelo, Stephen**, *Real-Life Monsters. A Psychological Examination of the Serial Murderer* (Santa Barbara–Denver–Oxford: Praeger, 2012).
- Kawana, Sari**, *Murder Most Modern. Detective Fiction and Japanese Culture* (Minneapolis–London: University of Minnesota Press, 2008).
- Klokočovnik, Jan in Šterk, Karmen**, *Lepota po evropsko* (Ljubljana: FDV, 2019).
- Knight, Stephen**, *Form and Ideology in Crime Fiction* (London Basingstone: Palgrave Macmillan, 1980).
- Krajenbrink, Marieke in Quinn, Kate**, "Introduction", v: Krajenbrink M. in Quinn, Kate (ur.), *Investigating Identities. Questions of Identity in Contemporary International Crime Fiction* (Amsterdam–New York: Rodopi B. V., 2009), str. 1–11.
- Komel, Mirt**, *Predavanja o literaturi* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2021).
- Košuta, Miran**, *E-mejli. Eseji o mejni literaturi* (Maribor: Litera, 2008).
- Marx, Karl**, *Capital. A Critique of Political Economy* (New York: The Modern Library, 1906).
- Mlačnik, Primož**, "Minor Literature in the Case of Brina Sviti", *Przeglady Literatur Slowiańskich* 10, št. 2 (2020), str. 207–223.
- Peacock, Steven**, *Swedish Crime Fiction. Novel, Film, Television* (Manchester–New York: Manchester University Press, 2014).
- Pizzi, Katia**, *The Literary Identity of Trieste* (London–New York: Sheffield Academic Press, 2002).
- Pregelj, Barbara**, "Še o žanrih – pogostejši trivialni žanri v luči slovenske postmoderne", *Slavistična revija* 52, št. 4 (2004), str. 433–446.
- Pregelj Balog, Barbara**, "Detektivka v sodobni slovenski in španski književnosti", v: Hladnik, Miran in Gregor Kocijan (ur.), *Obdobja: metode in zvrsti 21* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 221–230.
- Söderlind, Sylvia**, "Håkan Nesser and the Third Way: of Loneliness, Alibis and Collateral Guilt", v: Arvas, Paula in Nestingen, Andrew, *Scandinavian Crime Fiction* (Cardiff: University of Wales Press, 2011), str. 159–170.
- Svetina, Peter**, "Slovenski kriminalni roman pred drugo svetovno vojno", v: Hladnik, Miran in Kocijan, Gregor (ur.), *Obdobja: metode in zvrsti 21* (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 259–263.
- Velikonja, Mitja**, "Lost in Transition. Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries", *East European Politics and Societies* 20, št. 10 (2009), str. 1–17.
- Završnik, Aleš**, "Serijsko in ekscesno morjenje v literaturi in filmu: spopad med vednostmi", *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 58, št. 2 (2007), str. 160–174.
- Žižek, Slavoj in Močnik, Rastko**, *Memento umori* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982).
- Žižek, Slavoj**, *Organs without Bodies. Deleuze and Consequences* (New York–London: Routledge, 2004).

Author: **MLAČNIK Primož**

Ph.D., Assistant

University of Ljubljana, Faculty of Social Science, Department of Cultural Studies
Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE DECONSTRUCTIVENESS OF SERGEJ VERČ'S MINOR DETECTIVE NOVELS**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 22 (2022), No. 3, pp. 859–886, 83 notes

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: serial detective novels, minor literature, (de)mythologisation of Trieste, critique of capitalism, deconstruction, detective triad

Abstract: In the article, we analyse the detective novels of Sergej Verč, which represent one of the first Slovenian detective series and have not yet been analysed from the perspectives of cultural studies. In the first part, we show through the dichotomy between minor literature and the literature of minorities that Verč's detective novels are placed in the critical tradition of Trieste's (de)mythologisation by using the metaphor of schizophrenia as dual nationality and mental disease. By analysing the binary oppositions, we show how schizophrenia characterises the hybrid detective story and the actors of the detective triad (detective, victims and criminals). In the last part of the article, we analyse the changing nature of representations of murders, clues, crime and detective work in a chronological perspective that coincides with the Slovenian transition. We uncover the unchanging conservative representations of the victims' sexual identities and sexualities.